

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

PLATON'DA TANRI VE EVRENİN OLUŞUMU

Gamze KAYNAK
1130206020

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa İLBOĞA

ISPARTA – 2018

ABSTRACT

Main purpose of this work is to state the ideas of Plato about God, the universe, and the creation of universe. While explaining about his ideas on this subject, not only his time, but also ideas of the philosophers preceding him are taken into consideration. It also includes usual views and belief systems about the God, the universe and the creation of universe during his time. Thus, we had a chance to examine Plato's ideas about our subject in detail. Our work, which is formed by Literature Reading method, has approached Plato's ideas and the preceding ideas as different categories, classified each section as the God, the universe, and the creation of universe to examine.

Keywords: Plato, universe, God, create, idea

GİRİŞ

Platon, M.Ö. 427-327 yılları arasında yaşamış Atinalı bir filozoftur. Kendisinden sonra birçok düşünürü etkileyen ve isminin günümüze kadar gelmesini sağlayan neden, hocası Sokrates (M.Ö. 470-399) ve öğrencisi Aristoteles (M.Ö. 384-322)'tir. Platon Sokrates'le tanışmadan önce Herakleitosçu Kratylos'un öğrencisiydi. Bu nedenle doğa felsefesi ile ilgilenmiş ve doğa filozoflarının eserlerini incelemiştir. O, Sokrates'le tanıştıktan sonra daha önce uğraştığı tragedya ve politika dâhil her şeyi bırakmıştır.¹

İnsan konusunu felsefe tarihinde modern dünyaya miras olarak bırakan ilk düşünür Sokrates olmakla birlikte, doğrudan Sokrates'e ait herhangi bir metin bizlere ulaşmamıştır. Daha çok öğrencisi Platon üzerinden, Sokrates'in anlatımlarına dayanan ifadeler üzerinden düşüncelerin kaynağının Sokrates olduğu sonucuna ulaşmaktayız. Fakat metinsel olarak elimize eserleri ulaşan asıl düşünür Platon'dur. Sokrates'in düşüncelerine de bizler Platon'un eserleri üzerinden ulaşmaktayız. Hocası Sokrates'ten büyük oranda düşünsel olarak etkilenen Platon, bu düşünce zincirinin ikinci halkasını oluşturmuş ve insan konusuyla ilgili takipçilerine büyük bir düşünsel miras bırakmıştır.²

Yunan dünyasında ilk Akademi'yi kuran bu filozofun görüşleri özellikle Batı düşüncesini etkisi altına almıştır. Bu nedenle A.N. Whitehead (1861-1947) "bütün felsefe tarihi Platon'a düşülmüş dipnotlarından ibarettir"³ sözünü söyleyecektir. Denilebilir ki "Platonculuk, ışıyla günümüze kadar kültürümüze nüfuz etmiş ve Akıl'ın çiçek açmasını ifade eden bir okul kurmuş olan bir felsefi anlayışın ilk, tutarlı ve uygun bir biçimde temellendirilmiş tezahürüdür."⁴

Antik Yunan felsefesi genelde varlık ve oluş sorunu üzerine kurulmuştur. Bu dönemde filozoflar maddenin ne olduğu hakkında bilgi edinmeye çalışarak çokluğun gerisindeki birliği aramışlardır.⁵ Doğa filozoflarının eserleri hakkından bilgisi olan

¹ Platon, *Sofist*, Çev: Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul, 2015, 2. Baskı, s.7-10.

² Platon, *Sofist*, s.7-12.

³ Ahmet Arslan, İlkçağ Felsefe Tarihi-2 "Sofistlerden Platon'a", İstanbul Bilgi Üniv. Yayınları, İstanbul, 2006, 1. Baskı, s.172.

⁴ Arslan, a.g.e, s.172.

⁵ Işıl Bayar Bravo, Antikçağ'da Varlık Ve Bilgi Problemleri Üstüne, s.44.

I. BÖLÜM

PLATON ÖNCESİ TANRI VE EVRENİN OLUŞUMU

Yunanlılar, M.Ö.6. yüzyıla gelinceye kadar doğada işleyen kuralların ve toplumsal hadiselerin tanrıların iradeleri doğrultusunda meydana geldiğine inanmışlardı. Onlara göre doğa, tanrılar tarafından idare edilmekteydi. Yunanlıların doğal olayları ve toplumsal hadiseleri tanrılara bağlamış olmaları, onların açıklama biçimlerini mitolojik karakterinden sıyıramamaktaydı. Sözü edilen dönemin Yunan düşünce geleneği ve olaylara bakış açısı, Hesiodos (M.Ö. 750-650) örneğinde de açıkça kendini gösterdiği şekliyle, tamamen olayların kendisine ve onların mitolojik açıklama biçimine dayanmışken, daha sonraki dönemlerde düşünsel ilgi, olayların temel karakterinden uzaklaşarak, onların nasıl meydana geldiğiyle ilgili gözlemlere ve buna bağlı olarak geliştirilen felsefi söylemlere yönelmiştir. Düşünsel algıdaki bu değişim, aynı zamanda mitolojiden felsefeye geçişin, dolayısıyla felsefenin ortaya çıkışının da temellerini oluşturmuştur.⁷

Antik Yunan düşüncesinin temel felsefi ilgisi, başlangıçta varlık konusu üzerine yoğunlaşmıştır. Evrende var olan sabit bir takım nesnelere ötesinde, onlara kaynaklık eden, hareket veren ve var olan diğer şeylerle ilişki biçimine neden olan temel yapının ne olduğuyla ilgili bir takım düşünceler, felsefe tarihindeki ilk felsefi etkinliğin de temelini oluşturmuştur. Arkhe problemi olarak karşımıza çıkan bu ilk felsefi etkinliğin başlatıcısı Thales (M.Ö. 624-546)'tir. Thales'ten sonra bu düşünce halkası devam etmiş, onu Anaksimandros (M.Ö. 610-546) ve Anaksimenes (M.Ö. 585-528) takip etmiştir.⁸

Bilimin ve felsefenin bu ilk evrelerindeki temel kaygı, evrenin ana yapısını ve onu oluşturan ilkeleri ortaya çıkarmak ve anlamak olmuştur. Bu düşünürlerin evreni anlama çabalarındaki temel dayanakları duyu verileri aracılığıyla elde ediliyor ve buradan elde ettikleri gözlemlerden yola çıkarak evren hakkında bir takım çıkarımlarda bulunuyorlardı. Bununla birlikte ilk dönemlerde bile henüz, tam olarak felsefi etkinliğin oluşmasından söz edilemez. Bu durumun en önemli nedeni ise felsefenin, mitolojiden tam olarak ayrılmamış olması gösterilebilir. Çünkü o dönemde filozoflar tarafından

⁷Mustafa Günay, *Felsefe Tarihinde İnsan Sorunu*, İlyay Yayınları, İzmir, 2003, 1. Baskı, s.17.

⁸Denkel, Arda, *İlkçağ'da Doğa Felsefeleri*, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.18.

SONUÇ

Platon'un günümüze kadar gelmiş olan eserleri birkaç mektup ve diyaloglarından oluşmaktadır. Bu diyaloglarını Platon yorumcuları gençlik, olgunluk ve yaşlılık olmak üzere üç döneme ayırırlar. Gençlik döneminden yaşlılık dönemine doğru ilerleyen eserlerinde ilk göze çarpan şey ise onun sürekli kavramlarla ilgilenmesidir. Kavramlardan yola çıkan Platon, yaşlılık dönemine geldiğinde metafizik ile ilgilenmeye, yani İdealar kuramını ortaya koymaya başlamaktadır. Zamanla tüm felsefesini bunun üzerine kurarak mutlak değişen ile mutlak değişmeyen arasında bir ayrımı semantik açıdan ele alır.

Çalışmada buraya kadar işlenen konunun ışığında Platon'un Tanrı, evren ve evrenin oluşumu konularının analizi gerçekleştirmeye çalışıldı. Özellikle, Platon tarafından yaşlılık dönemine tekabül eden *Timaios* adlı diyalogunda Tanrı ve evrene dair net bir tavır takınılmaktadır. Bunun haricinde yine yaşlılık dönemine ait eserlerinden bir tanesi olan *Devlet* adlı diyalogunda Tanrı ve evrenini tasarımlarken İdea'yı esas alarak düşüncelerini serimlediği bir gerçektir. Platon'un bu diyaloglarından çıkarılan sonuç kendi döneminin bulgularının aksine hem kavramsal hem de akli açıdan ikili evren tasarımı ve bu ikisinin arasında bulunan Tanrı ile madde kavramlarını kullanarak, kendisine ait ideal bir sistemin kurucusu olmasıdır.

Platon'un diyaloglarında teistik görüşün temel yapı taşı olan yoktan yaratma anlayışına rastlamak mümkün değildir. Hem kültürel yapısı itibariyle hem de Parmenides'ten kendisine miras kalan bilgiye göre varlığın var olduğu, yokluğunda yok hükmünde olduğu mantığıyla hareket ederek asla yokluktan varlık çıkabileceğini düşünmemiştir. Dolayısıyla o, her bir şeyin kendinde var olan İdea'ya katılmasıyla varlığa gelebildiği anlayışındaydı. Bu bağlamda yaratılış konusu İdea'ya değinmeden ele alınamazdı.

Bu durumda doğa filozofları nasıl ki duyulur dünyada bir özü veya kaynağı aramışlarsa, Platon da bir kaynak arayışına girmiştir. Onlardan tek farkı, bu özünün kaynağının fizik ötesinde olmasıydı. Bu düşünceleri sebebiyle ilk defa onunla beraber transandantal bir felsefi anlayış biçimi ortaya çıkmıştır. Bu felsefi anlayışa göre

nesneleri görünür kılan ya da varlığa gelmelerine neden olan gerçek ve tek neden idealardı. Tabi ki bu nedeni Tanrı olarak ele almak yanlıştır. Çünkü Platon'un Tanrı'sı teistik çerçevede düşünülmemelidir. Platonik okumalarda yapılan en büyük yanlışlık budur. Teistik düşüncede yoktan yaratıcı bir Tanrı bulunur ve her şeyi yaratır. Dolayısıyla bazı yorumcular teistik yaklaşıp onun Tanrı'sını ve yaratıcısını sadece bir tek varlığa indirgeyerek yani İdea olarak tanımlarlar. Hâlbuki Platon'da İdea ne bir Tanrı ne de yaratıcıdır. Platon'un ifade ettiği her bir karakterin ayrı ayrı görevi vardır.

Platon'un kozmogonisine *Timaios* adlı diyalogu esas alınarak yukarıdan-aşağıya doğru hiyerarşik düzlemde bakıldığında; Tanrı *Demiurgos*, kaos halinde bulunan bir madde içerisinde evreni meydana getirirken bunu bir örneğe göre yapmaktadır. Bu örnek İdea'dır. İdea, nesneleri görünür kılan ve varlığa gelmelerine neden olan başka bir unsurdur. Nesnelere ise algılanan olduğundan hem var olan hem de sürekli değiştiğinden var olmayan şeklinde tanımlanmaktadır. Bu ikisi arasında bulunan Tanrı'ya *Timaios* adlı eserinde hem akıl hem de ilk neden der. Madde ise biçimsiz ve şekilsiz olarak tanımlanır. Bu anlamda evrenin doğrulanabilmesi için bir ana rahmi görevi görmektedir.

Gelinen noktada Platon kısmen kültürüne uyum sağlayarak onlarla aynı düşünmekte, kısmen de onlardan ayrılmaktadır. Bazı olayları açıklayamadığı durumlarda ise mitosa başvurur, ki bunun örneklerine diyaloglarında rastlanılmaktadır. Devlet'te "er mitosuna-mağara alegorisi", Şölen'de "sevginin doğuşu-çift cinsiyetlilik", *Timaios*'ta "Atlantis" vb. buna örnek gösterilebilir. Ayrıldığı nokta ise, daha önce belirtildiği gibi Tanrı'nın ya da Tanrılar'ın evrenle bir doğmadığı, aksine evrenin bir örneğe bağlı kalınarak, bir Tanrı yaratımı olduğunu söylemesidir. Bununla beraber Platon, evren cismani bir şeyi temsil ettiği için ona kutsallık atfedilemeyeceğini, kutsallığın yalnızca Tanrısal katman için geçerli olduğunu da dile getirir. Platon elinden geldiği kadarıyla Tanrı, evren ve evrenin oluşumu düşüncelerine realist ve rasyonel bir tutum sergileyerek felsefi olarak yaklaşmış ve ortaya sistematik bir felsefe koymuştur. Onun tüm bu konularla ilgili düşüncelerinin etkisi ise kendisinden sonra gelen filozoflar üzerinde devam etmiştir.

KAYNAKÇA

- Adıvar, A. Adnan, *Tarih Boyunca İlim Ve Din (Bilim Ve Din)*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994, 5. Baskı.
- Agizza, Roza, Antik Yunan'da Mitoloji, Çev: Z. Zühre İlkelen, Arkeoloji Ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2006, 2. Baskı.
- Akan, Adnan, *Timaios Diyaloğunun Etik-Politik Okuması*, ETHOS, 2016, Sayı:9, ss.1-23.
- Aristoteles, *Metafizik*, Çev: Ahmet Arslan, Sosyal Yayınları, İstanbul, 2010, 3. Baskı.
- Arpaguş, Hatice K., *Mitoloji Kur'ân-ı Kerîm Kıssaları ve Kültürel Miras*, M.Ü. İlahiyat Arslan, Ahmet, *İlkçağ Felsefe Tarihi-I "Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi"*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006, 1. Baskı.
- Arslan, Ahmet, *İlkçağ Felsefe Tarihi-2 "Sofistlerden Platon'a"*, İstanbul Bilgi Üniv. Yayınları, İstanbul, 2006, 1. Baskı.
- Aslan, Hasan, *Sokrates Öncesi Filozofların Doğa Anlayışında Dayanışma*, AkdenizÜniv. (20.01.2018).
- Aşkın, Cılız, Zehragül –Feyruze, *Platon'da Güzel, Aletheia Ve Sanat İlişkisi*, Beytü'l-hikme an International Journal of Philosophy, 2016, Sayı:6.
- Aydın, Mehmet S., *Süreç Felsefesi Işığında Tanrı-Alem İlişkisi*.
- Bayar Bravo, Işıl, Antikçağ'da Varlık Ve Bilgi Problemleri Üstüne.
- Bingöl, Mustafa, *"Platon'da Varlık Ve Düşünce Öğretisi"*, Atatürk Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2015.
- Birand, Kamuran, *İlk Çağ Felsefesi Tarihi*, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yayınlarından, Ankara, 1958.
- Thilly, Frank, *Felsefe Tarihi*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1995, 1. Baskı.
- Timuçin, Afşar, *Düşünce Tarihi I*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2000, 1. Cilt, 3. Baskı.
- Topses, Gürsen, *Felsefeye Giriş-Felsefe Düşüncesinin Gelişimi*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999.
- Topdemir, Hüseyin Gazi, *Felsefe*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2008, 1. Baskı.
- Tuğcu, Tuncar, *Batı Felsefesi Tarihi*, Alesta Yayınları, Ankara, 2000, 3. Baskı.
- Turan, Esra Yıldız, *Platon'un İdealar Kuramı Ekseninde Mimesis Olarak Sanat*, Tarih Okulu Dergisi, 2015, Sayı:22, ss.1-8.
- Turgut, İhsan, *Felsefenin Temel Sorunları "Giriş"*, İzmir, 1991, 1. Baskı.
- Turgut, İhsan, *Platon'da Bilgi Türleri*, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, 22. Cilt.
- Uçak, Özgür, *Felsefi Farklılaşma Sorularından Değil Cevaplardan Doğar: Sofistler Ve*

Platon, Ortadoęu Teknik Üniv.

Ülken, Hilmi Ziya, *Genel Felsefe Dersleri*, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yayınları, Ankara, 1972.

Üreten, Hüseyin, *Neşredilmiş Yazıtlar Işığında Helenistik Dönem 'de Pergamon Kenti Tanrı ve Kültleri*, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Von Aster, Ernst, *İlkçağ Ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*, Çev: Vural Okur, İm Yayınları, İstanbul, 2005, 3. Baskı.

Weber, Alfred, *Felsefe Tarihi*, Çev: H. Vehbi Eralp, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1998, 5. Baskı.

Yardımcı, Alper Bilgehan (2016). Milet Okulu Doğa Filozofları Bağlamında Tanrının İmkânı, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43), 1329-1333.

Yetmen, Aynur, *"Zamanın Felsefi Temelleri Üzerine Bir İnceleme"*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi, Ankara), 2014.